

Michał Federowicz
Polska Akademia Nauk

PROGRAM MIĘDZYNARODOWEJ OCENY UMIEJĘTNOŚCI UCZNIÓW – OECD/PISA. OMÓWIENIE KONCEPCJI BADAŃ

Istota i podstawowe cele projektu

Edukacja jest jednym z głównych segmentów funkcjonowania rozwiniętych społeczeństw. Jej wpływ na długofalowe perspektywy rozwojowe stwierdzony jest empirycznie. Dotyczy to wszystkich krajów, niezależnie od ich poziomu rozwoju gospodarczego. Badania z lat 70. i 80. nad problemami regionów świata zacofanych gospodarczo (zarówno krajów rozwijających się gospodarczo, jak i pogrążających się w coraz większym zacofaniu) jednoznacznie pokazały, że niski poziom powszechnej oświaty i bardzo wąska warstwa wykształconych elit jest jedną z głównych barier rozwojowych. Jednocześnie wśród krajów wysoko czy średnio rozwiniętych problem powszechnej oświaty bynajmniej nie jest rozwiązany raz na zawsze i nigdy za taki uznać go nie można. Dekada lat 90., wraz z ekspansją technologii informatycznych i prowokowanymi przez nie zmianami organizacyjnymi we wszystkich dziedzinach życia, postawiła na nowo kwestię przystawalności systemów oświaty do wymagań zmieniającego się świata.

Te generalne przesłanki przyczyniły się do skonsolidowania w ostatnich latach poprzedniej dekady międzynarodowego projektu badawczego zakrojonego na bezprecedensową skalę. W 1998 roku, pod auspicjami Organizacji Współpracy i Rozwoju Gospodarczego (OECD), powstało międzynarodowe konsorcjum PISA dla realizacji Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (Programme for International Student Assessment). Początkowo przystąpiło do programu 28 krajów, wkrótce dołączały następne; pierwszą edycję badania zrealizowano w 32 krajach świata w latach 1998-2001, z głównym pomiarem w 2000 rok. Obecnie trwają prace nad drugą edycją, z udziałem ponad

40 krajów, a jej główny pomiar jest przewidziany na 2003 roku. Zamierzone są dalsze edycje, następujące po sobie w trzyletnich odstępach. W Polsce realizację badań rozpoczęto w 1999 roku, przystępując bezpośrednio do badań próbnych pierwszej edycji programu.

Podstawowym celem badań PISA jest dostarczenie empirycznych wskaźników do kształtowania polityki oświatowej w uczestniczących w nim krajach, a następnie systematyczne modyfikowanie tych wskaźników na podstawie kolejnych edycji badań. Ten pragmatyczny cel jest wpisany w logikę działania OECD. Z drugiej jednak strony wymaga on szerokiego zaplecza teoretycznego, pozwalającego: po pierwsze na wydobycie uniwersalnych wartości, które by określały tendencje zmian oświatowych, po drugie na syntetyczny pomiar efektów oświaty możliwie najmniej zakłócony różnicami kulturowymi i cywilizacyjnymi między uczestniczącymi krajami, po trzecie na wyjaśnienie obserwowanych faktów w dziedzinie oświaty przy wykorzystaniu szerokiej wiedzy z zakresu nauk społecznych, nie ograniczonej do sfery zinstytucjonalizowanej oświaty. Jest rzeczą naturalną, zwłaszcza wobec otwarcia programu badawczego na wiele krajów i kultur, że dopracowanie się powszechnie akceptowanej koncepcji teoretycznej wymaga długotrwałego dyskursu i nigdy nie jest dziełem skończonym. Dlatego też drugim, równorzędnym celem programu jest animowanie międzynarodowej debaty teoretycznej, dającej z jednej strony wizję edukacji nastawionej na przyszłość i podstawy mierzenia jej efektów, z drugiej możliwość zidentyfikowania uwarunkowań społecznych uzyskiwanych efektów. Dyskusja ta jest systemowo wbudowana w sposób realizacji programu i dotyczy wszystkich jego faz.

Program PISA cechuje się rozbudowaną i dobrze koordynowaną strukturą prowadzenia międzynarodowej debaty. Formalną kontrolę nad programem sprawuje gremium tworzone przez przedstawicieli wszystkich rządów uczestniczących krajów, niezależnie od tego, czy kraje te są członkami OECD czy nie. Gremium to formułuje podstawowe wskazania dla badań, których uwzględnienie obowiązuje na wszystkich dalszych szczeblach. Analogiczne gremium tworzą krajowi kierownicy programu, spotykając się 2–3 razy do roku dla bieżącego omawiania wszystkich pojawiających się problemów. Ponadto, dla każdej z dziedzin objętych badaniami, istnieją grupy ekspertów międzynarodowych, powoływanych przez OECD. One też w głównej mierze kształtują zarówno warstwę teoretyczną badania, jak i podstawowe narzędzia badawcze. Każda z dziedzin jest także poddawana szczegółowej dyskusji podczas spotkań szerszego grona ekspertów, tzw. forum, do którego każdy kraj może delegować swoich przedstawicieli. W całości prac czynnie uczestniczy sekretariat OECD, jednak dla ścisłej koordynacji całości programu, poczynając od stymulowania dyskusji nad

podstawami teoretycznymi, poprzez proces tworzenia narzędzi badawczych, po kontrolę standardów przeprowadzenia badań i statystyczne przygotowanie wyników, powołane jest międzynarodowe konsorcjum PISA. W jego skład wchodzi pięć renomowanych instytucji badawczych z różnych regionów świata, a jedna z nich pełni rolę wiodącą, głównie w aspekcie organizacyjnym. Konsorcjum to koordynuje rozległą współpracę zarówno między krajowymi zespołami badawczymi, jak i między grupami eksperckimi. Okres przygotowań do głównego pomiaru danej edycji trwa około 3 lat, towarzysząca mu intensywna wymiana informacji, uporządkowana według kolejnych faz przygotowań, powoduje liczne zmiany, modyfikacje i korekty merytoryczne w programie. Kształtowanie kolejnej edycji rozpoczyna się równoległe z opracowaniem wyników poprzedniej.

Tak pomyślana struktura realizacji programu wciąga w swoją orbitę bardzo duże zaplecze badawcze, a stopień aktywności poszczególnych krajów-uczestników, tym samym zakres ich podmiotowości w programie w dużym stopniu zależy od nich samych. Kraje dobrze zorganizowane mają możliwość pełnego uczestniczenia w kształtowaniu badań. Kraje o gorszej wewnętrznej koordynacji lub z trudem nadążające za tempem realizacji programu i towarzyszącej mu debaty, muszą przyjąć wynikające z niej ustalenia za zastane. Co jednak trzeba podkreślić, pozycja danego kraju w procesie badawczym wynika wyłącznie z przesłanek organizacyjnych, podyktowanych wymaganiami skoordynowania rozległego przedsięwzięcia badawczego, nie zaś z jakichkolwiek przesłanek ideologicznych lub wstępnych założeń. Przeciwnie, założeniem badań jest maksymalnie możliwa otwartość na odrębności kulturowe, a także odporność na różnice opcji politycznych poszczególnych rządów. Trudno wyobrazić sobie inne podejście, skoro program adresowany jest do wszystkich krajów, których rządy deklarują potrzebę polepszenia stanu oświaty, niezależnie od regionu świata czy poziomu cywilizacyjnego.

Założenia programu OECD/PISA

Głównym przedsięwzięciem empirycznym każdej edycji badań jest przeprowadzenie testów sprawdzających umiejętności młodzieży w wybranych dziedzinach, uznanych w programie za znaczące dla dalszej kariery młodych ludzi. Przygotowanie testów i towarzyszących im narzędzi badawczych poprzedzone jest uzgodnieniem podstaw teoretycznych, uzasadniających między innymi profil sprawdzanych umiejętności. Profil ten w pewnym stopniu ewoluuje wraz z badaniami, jednak pewne założenia badań są trwałe. Oto one.

Kto i dlaczego objęty jest testami?

Program PISA adresowany jest do młodych ludzi, którzy ukończyli 15 rok życia. Jest to wiek, w którym w większości krajów OECD dobiega końca ostatni rok obowiązkowego nauczania. Chodzi o uzyskanie odpowiedzi na pytanie, z jakim arsenalem wiedzy i umiejętności młodzież wchodzi w okres swoich pierwszych ważnych rozstrzygnięć, mogących silnie rzutować na jej dalszą drogę życiową. Wtedy dokonuje się podstawowy wybór młodego człowieka i jego rodziców: czy dalsza nauka ma ograniczyć się do minimum i prowadzić do przyuczenia zawodowego, czy też ma nadal rozwijać wiedzę ogólną i umiejętność dalszego kształcenia się, z perspektywą późniejszych wyższych studiów. Zakłada się, że w tym wieku młodzi ludzie stają u progu dorosłych decyzji, niekiedy o rychłych następstwach na rynku pracy. Program PISA chce dostarczyć informacji, w jakim stopniu, w wyniku powszechnej oświaty, zostali oni wyposażeni w wiedzę i umiejętności, które pomogą im w późniejszym dojrzałym życiu i staniu się aktywnymi członkami społeczeństwa.

Dynamiczny model kształcenia się przez całe życie

Podstawowym założeniem programu jest wyobrażenie o potrzebie uczenia się przez całe życie (*Lifelong Learning*), a co za tym idzie potrzebie nabrania umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy. W modelu tym przyjmuje się, że człowiek w ciągu całego swego życia stale zdobywa nową wiedzę i umiejętności, jakich wymaga od niego dostosowanie się do zmieniającego się świata. Szanse zawodowe – lub szerzej – życiowe, młodych ludzi są tym większe, im elastyczniej potrafią oni reagować na dziejące się zmiany we współczesnym świecie. Potrzeba ciągłego poszerzania wiedzy i nabywania coraz to nowych umiejętności nie jest już, jak jeszcze pół wieku temu, domeną zaledwie paru zawodów, lecz normą dotyczącą każdego. Uczniowie nie mogą nauczyć się w szkole wszystkiego, czego będą potrzebowali w dorosłym życiu. Jeśli więc mają oni wyrobić w sobie zdolność samodzielnego kształcenia się, należy zapewnić im solidne podstawy w takich podstawowych dziedzinach, jak rozumienie i analizowanie pisemnych przekazów (lub krócej – rozumienie tekstu), matematyka i nauki przyrodnicze, a dokładniej – umiejętność logicznego rozumowania i wnioskowania, również umiejętność radzenia sobie z niepewnością wynikającą z niepełnych informacji. Muszą oni także potrafić zorganizować sobie i regulować proces uczenia się (*self-regulating learning*), zarówno indywidualnego, jak i w współdziałaniu z innymi, jak również pokonywać powstające przy tym trudno-

ści i napięcia. Warunkiem opanowania tych umiejętności jest z kolei świadomość własnych procesów myślowych oraz poznanie strategii i metod uczenia się.

Odmienność testów PISA od konkretnych programów szkolnych

Zakłada się, że treść zadań testowych PISA powinna w możliwie dużym stopniu być osadzona w konkretnych sytuacjach życiowych (*real life context*). We wcześniejszych badaniach międzynarodowych dotyczących młodzieży koncentrowano się na wiedzy „szkolnej”. Badanie PISA z założenia nie opiera się na żadnym konkretnym programie szkolnym, w tym też sensie z założenia nie faworyzuje programu pochodzącego z któregoś kraju. Nie chodzi jednak wyłącznie o metodologiczną przesłankę, by nie wyróżniać żadnego z krajów, lecz o coś więcej, by na nowo postawić pytanie o wskazane rezultaty procesu nauczania. Jak już wspomniano, badania PISA same przez się inicjują i promują międzynarodową debatę o zakresie i aspektach wiedzy i umiejętności potrzebnych w dzisiejszym świecie. Odzwierciedleniem tej debaty w odniesieniu do przyszłych absolwentów obowiązkowej edukacji są testy PISA. Dlatego też we wszystkich krajach uczestniczących w programie testy te różnią się od typowych zadań szkolnych. Tym samym, mogą one stanowić istotny impuls w twórczym kształtowaniu programów nauczania w poszczególnych krajach.

Cykliczność programu i koncentracja uwagi na trzech dziedzinach

Ściśle przestrzeganą zasadą programu jest rygorizm metodologiczny, właściwy badaniom międzynarodowym. Uzyskana dzięki temu porównywalność wyników między krajami oraz ich dynamiczne narastanie w czasie daje znacznie szerszą możliwość wnioskowania niż w przypadku wyrwykowych badań. Powtarzany co trzy lata główny pomiar jest pomyślany tak, by pomimo ewoluowania programu zapewnić porównywalność wyników z kolejnych jego edycjach.

Badanie PISA jest więc jednym z elementów systematycznego monitorowania zmian efektów oświaty, osadzonym w mocno ugruntowanym kontekście międzynarodowej debaty na temat przyszłości powszechnej edukacji. Począwszy od 2000 roku, w trzyletnich odstępach, odbywać się będą kolejne edycje testów. Koncentrują one uwagę na trzech dziedzinach, uznanych za podstawowe dla kształtowania i rozwijania zdolności młodych ludzi: rozumieniu tekstu, matematyce i szeroko rozumianych naukach przyrodniczych. Każda z edycji kładzie nacisk na jedną z tych dziedzin, przeznaczając dwie trzecie czasu testowe-

go na dogłębną ocenę umiejętności w jej zakresie. W 2000 roku główną dziedziną było rozumienie tekstu, w 2003 roku będzie to matematyka, a w 2006 roku – nauki przyrodnicze. Ponadto w 2003 roku zostanie wprowadzona nowa dziedzina, „rozwiązywanie problemów”, z założenia łącząca kilka dyscyplin.

Charakterystyka dziedzin testowanej wiedzy i umiejętności

Dla pełniejszego przedstawienia istoty badań należy scharakteryzować podstawowe narzędzia badawcze. Jak już wspomniano, są nimi testy mierzące wiedzę i umiejętności w trzech dziedzinach.

Umiejętność rozumienia tekstu w programie PISA („reading literacy”)

Trzy aspekty oceny umiejętności rozumienia tekstu:

Forma materiału testowego. W wielu zadaniach testowych, badających umiejętność rozumienia tekstu, przedstawiano ciągi tekst jako podstawową formę przekazu informacji do dalszej obróbki w teście. Dodatkowo jednak zostały wprowadzone „teksty nieciągłe”, w których informacje przedstawiono inaczej, np. jako urzędowe pisma, formularze, rysunki czy wykresy. Zostały też wyodrębnione różne rodzaje tekstów ciągłych, np. narracja (opowiadanie), prezentacja zagadnienia czy argumentacja. Podział ten opiera się na założeniu, że w dorosłym życiu mamy do czynienia z różnymi rodzajami pisemnych materiałów, a zatem nie wystarczy być obytym jedynie z pewnego rodzaju pisemnymi przekazami, jakie na ogół spotyka się w szkole. Trzeba także umieć przestawić się na inne formy przekazu treści i informacji.

Rodzaj zadania związanego z rozumieniem tekstu. Badania PISA nie testują umiejętności czytania, zakładając, że jest ona powszechna. Uczniowie są natomiast sprawdzani pod względem:

- biegłości w wyszukiwaniu informacji,
- umiejętności ogólnego rozumienia i interpretowania tekstu,
- umiejętności rozpatrywania treści i formy przekazu tekstowego w świetle posiadanej wiedzy o świecie,
- a także umiejętności uzasadniania własnego stanowiska.

Sytuacyjny kontekst i przeznaczenie danej formy przekazu tekstowego; na przykład, osobisty list zwykle jest przeznaczony do użytku „prywatnego”, a oficjalne dokumenty i oświadczenia – do użytku „publicznego”, instrukcje czy ra-

port - do użytku „zawodowego”, a podręcznik czy materiał z ćwiczeniami - do użytku „edukacyjnego”. Podział ten jest o tyle istotny, że niektóre grupy uczniów mogą w pewnych sytuacjach radzić sobie z tekstem lepiej niż w innych, i w związku z tym, testując umiejętność rozumienia tekstu, należy uwzględnić różne konteksty pisemnego przekazu.

Umiejętności matematyczne w programie PISA („mathematical literacy”)

Trzy aspekty oceny umiejętności matematycznych:

Treści matematyki określone w kategoriach ogólnych pojęć matematycznych, stanowiących podstawę matematycznego myślenia (np. prawdopodobieństwo, zmiana i wzrost, przestrzeń i kształt, niepewność i związki zależności). Za mniej istotne uznano odwoływanie się do „działów w programie nauczania” (np. rachunków, algebry czy geometrii). Test PISA 2000, w którym matematyka nie była główną dziedziną, skoncentrował się na dwóch ogólnych zagadnieniach: zmiana i wzrost oraz przestrzeń i kształt. Dzięki uwzględnieniu tych dwóch poddziedzin, można uwzględnić wiele aspektów programu nauczania, nie nadając przy tym nadmiernie dużej wagi samym umiejętnościom liczenia.

Proces myślenia matematycznego określony przez ogólne kompetencje matematyczne, które obejmują umiejętność używania języka matematycznego, modelowania i rozwiązywania problemów. Nie chodzi tu jednak o wyodrębnienie poszczególnych umiejętności w różnych elementach testu. Zakłada się raczej, że wykonanie każdego zadania matematycznego wymagać będzie szeregu umiejętności. Pytania ułożono w trzech grupach, definiując rodzaj niezbędnych umiejętności myślenia:

- Pierwsza grupa umiejętności matematycznych obejmuje proste obliczenia lub podstawowe definicje, jakie najczęściej występują w tradycyjnych ocenach znajomości matematyki.

- Druga grupa wymaga dostrzeżenia możliwych powiązań kilku elementów występujących w zadaniach, w celu rozwiązania prostych problemów.

- Trzecia grupa umiejętności obejmuje matematyczne myślenie, uogólnianie oraz własną inwencję. Wymaga od uczniów analizy, która pozwoli im zidentyfikować matematyczne elementy w danej sytuacji oraz samodzielnie postawić problem.

Sytuacje, w których używa się matematyki - od życia prywatnego po okoliczności związane z szerszymi zagadnieniami naukowymi i publicznymi.

*Umiejętność logicznego rozumowania i wnioskowania
w kontekście nauk przyrodniczych w programie PISA
(nauki przyrodnicze – „scientific literacy”)*

Trzy aspekty oceny umiejętności logicznego rozumowania i wnioskowania w kontekście nauk przyrodniczych:

Same **pojęcia naukowe**, które są potrzebne do rozumienia pewnych zjawisk w świecie przyrody oraz zmian zachodzących w nim w wyniku działalności człowieka. W badaniach PISA używa się wprawdzie dobrze znanych pojęć z zakresu fizyki, chemii, nauk biologicznych, nauk o ziemi i przestrzeni kosmicznej, jednak uczniowie muszą zastosować je do prawdziwych problemów, a nie jedynie przypomnieć sobie ze szkolnego programu ich znaczenie. Materiał jest wybrany z trzech szerokich obszarów zastosowania nauki: życie i sprawy dotyczące zdrowia, ziemia i środowisko oraz technika.

Procesy naukowe, koncentrujące się na umiejętności przyswajania i interpretowania faktów oraz wykorzystywania w działaniu płynących z nich wniosków. W badaniach PISA uwzględniono pięć następujących procesów:

- rozpoznawanie problemów naukowych;
- identyfikowanie istotnych faktów;
- wyciąganie wniosków;
- przekazywanie tych wniosków;
- wykazanie się umiejętnością rozumienia pojęć naukowych.

Kontekst zadań – wybrany głównie z codziennego życia, a nie zaczerpnięty z pracy w klasie czy laboratorium bądź pracy naukowców. Podobnie jak w przypadku umiejętności matematycznych, uwzględnia się tu dane o charakterze naukowym (czyli usystematyzowanym), zaczerpnięte z szeregu różnych sytuacji życiowych – od doświadczeń życia osobistego czy prywatnego do szerszych, czasem globalnych zagadnień życia publicznego.

Poza testami merytorycznymi, w badaniach zbierane są informacje kwestionariuszowe, które pomagają w interpretowaniu uzyskanych wyników. Kwestionariusze adresowane są do uczniów wypełniających testy oraz do dyrektorów szkół, które wylosowano do badania. Główny pomiar każdej edycji badań odbywa się na losowej próbie uczniów danego rocznika (w teście PISA 2000 był to rocznik 1984), liczącej przeciętnie 4–5 tysięcy osób w danym kraju.

Dążenie do uniwersalności programu PISA, a odrębności kulturowe i specyfika narodowa

Jak już wspomniano w przytoczonych wcześniej założeniach, badania PISA otwarte są na wiele krajów o różnym poziomie cywilizacyjnym i z różnych kręgów kulturowych. Z drugiej jednak strony dążeniem programu jest oparcie badań na wspólnie wypracowanej wizji dążeń edukacyjnych, tak jak wyobraziłibyśmy sobie dzisiaj jej pożądane skutki w niedalekiej przyszłości. Za wizją tą kryje się silne przekonanie twórców programu o uniwersalnym charakterze wskazań i potrzeb edukacyjnych w dzisiejszym świecie. Pozostaje kwestią otwartą i nie wyrażoną w programie PISA *explicite*, jak dalece ta wizja podąża za uniwersalistycznym przesłaniem cywilizacji Zachodu, z jej oświeceniowym podejściem do kwestii nowoczesności i postępu oraz kanonem myślenia pragmatyczno-naukowego. W gruncie rzeczy akceptacja tego generalnego nurtu myślenia nie podlega w programie dyskusji. Próżno by w nim szukać debaty nad głębokimi różnicami między kulturami i płynącymi z nich odrębnościami wskazań dla przekazu edukacyjnego adresowanego do młodego pokolenia w ramach różnych kultur. W rzeczy samej, wśród licznych krajów biorących udział w badaniach nie ma ani jednego kraju ze świata arabskiego, najbardziej kontestującego cywilizację Zachodu. Jest natomiast wiele krajów wprawdzie geograficznie odległych, które jednak w swoim czasie, a niekiedy całkiem niedawno, podjęły wysiłek modernizacyjny w klasycznym tego słowa znaczeniu, od Japonii po Meksyk i Chiny. Tak więc troska o uwzględnienie różnic kulturowych zawarta w programie nie sięga do odrębnych tradycji przekazywanych przez te kultury, a chyba też nie byłaby w stanie ich objąć. Raczej, bazując na ogólnym kanonie współczesnej cywilizacji (w domyśle - zachodniej), program stara się zadbać o wydobycie zeń uniwersalnych wartości, pomimo różnic w jej „aplikacjach” w odrębnych regionach świata. Wspólnym mianownikiem tych poszukiwań jest orientacja na przyszłość i pragmatyzm. Wartości, o jakich tu mowa, mają dać fundament dla młodego pokolenia, by jak najlepiej posiadało ono umiejętność nadążania za zmieniającym się światem (cywilizacją) i kreowania dalszych jego zmian.

W istocie jednak, zawarty w programie *implicit*e modernistyczny sposób ujmowania problemów nie osłabia krytycyzmu do instytucji, które sam modernizm wygenerował, w tym do sformalizowanych instytucji edukacyjnych. Przeciwnie, jedno z głównych wskazań teoretycznych, *Lifelong Learning*, o potrzebie uczenia się przez całe życie, mówi o mocno ograniczonym zakresie oddziaływania sformalizowanych instytucji edukacyjnych, jednocześnie jednak nawiązuje z nimi dialog. Inne wskazanie teoretyczne, o odrębności testów od progra-

mów szkolnych, celowo uniezależnia program badawczy od samych programów szkolnych, by zyskać nową perspektywę patrzenia na procesy edukacyjne, instytucjonalne i pozainstytucjonalne. Tak więc, skupiając kraje podzielające generalne przesłania współczesnej cywilizacji, wraz z jej naczelną kategorią, jaką jest **zmiana**, program PISA poszukuje consensusu co do treści i umiejętności pożądanых w szeroko rozumianym procesie edukacyjnym, które by przygotowywały kolejne pokolenia do podejmowania coraz to nowych wyzwań przyszłości.

Drugi, nie mniej ważny aspekt to operacjonalizacja pożądanых w procesie edukacyjnym treści i umiejętności, a zatem sposób ich pomiaru. Tocząca się dyskusja wewnątrz programu w gruncie rzeczy kładzie główny nacisk na porównywalność samych narzędzi badawczych. Przy tej właśnie okazji, niejako z konieczności, wypływają głębsze problemy teoretyczne. Sama „teoria”, jak to nierzadko dzieje się w badaniach społecznych, nie całkiem nadąża za presją czasu związaną z operacjonalizacją wcześniejszych intuicji. Ponieważ jednak badania toczą się w tak wielu krajach, szczegółowa i wieloetapowa dyskusja nad samymi narzędziami nieuchronnie prowadzi do uzgodnienia wielu różnic poglądów dotyczących meritum badań. To ciągle uzgadnianie stanowisk jest więc niejako pochodną olbrzymiego nacisku na staranne dopracowanie narzędzi badawczych, tak by zapewnić ich porównywalność mimo bardzo dużej liczby uczestniczących krajów. Może właśnie ta duża liczebność krajów sprawia, że żaden z liderów nie jest w stanie zdominować pozostałych uczestników. Dzięki temu otwiera się pole do negocjacji, uzgodnień i consensusu. Szukanie jak najbardziej uniwersalnych narzędzi badawczych jest w programie zorganizowane systemowo, a w przewidzianych procedurach poszczególne kraje mogą odnaleźć niezbędną przestrzeń dla uwzględnienia własnej specyfiki.

Zespół badawczy i uczestniczące kraje

Jak już wspomniano, badania koordynuje międzynarodowe Konsorcjum PISA. W jego skład wchodzi następujące instytucje badawcze: Australian Council for Educational Research (ACER) z Australii – instytucja wiodąca oraz Netherlands National Institute for Educational Measurement (CITO) z Holandii, Service de Pédagogie Expérimentale, Université de Liège (SPE) z Belgii, National Institute for Educational Policy Research (NIER) z Japonii, „Westat” z USA.

W Polsce badanie jest finansowane ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej, stroną odpowiedzialną za realizację badań jest Fundacja „Res Publica”, merytorycznie badania realizowane są przez dwie instytucje badawcze: Cen-

trum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. W skład stałego zespołu badawczego wchodzi: Ireneusz Białecki, Michał Federowicz (kierownik projektu), Jacek Haman i Paweł Sztabiński. Począwszy od drugiego cyklu badań w pracach ścisłego zespołu ekspertów międzynarodowych bierze udział Zbigniew Marciniak z Instytutu Matematycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

W pierwszym cyklu badań wzięły udział następujące kraje. Kraje członkowskie OECD: Australia, Austria, Belgia, Czechy, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Japonia, Kanada, Korea, Luksemburg, Meksyk, Niemcy, Nowa Zelandia, Norwegia, Polska, Portugalia, Stany Zjednoczone, Szwecja, Szwajcaria, Węgry, Wielka Brytania, Włochy. Kraje spoza OECD: Brazylia, Lichtenstein, Łotwa, Rosja.

W trakcie realizacji projektu doszły ponadto: Albania, Argentyna, Bułgaria, Chile, Chiny, Hongkong (Specjalny Obszar Administracyjny), Indonezja, Izrael, Litwa, Macedonia, Peru, Rumunia, Tajlandia. Dla tych krajów zorganizowano dodatkową, paralelną, lecz o rok opóźnioną edycję pierwszego cyklu. Ponadto od drugiego cyklu do programu dołączyły: Słowacja i Turcja.